

Lingua

Lingua # 1 / 2020

*pomo d'amore,
pomme d'amour*

Liebesapfel

tomatl

*tomate,
tomato,
tomata*

pomodoro, pomo d'oro

Läs mer om tomater i olika språkdräkt i Ingmar Söhrmans artikel på sidan 41

UR INNEHÅLLET

- "Translanguaging" – ett fenomen värt att uppmärksamma
- Parallell läsning av texter i original och översättning
- Vad har datorn emot *which*?
- "Le mariage de plaisir" – Några nedslag i en roman av Tahar Ben Jelloun med fokus på dagens marockanska samhälle
- "Encuentro ELE" en Barcelona 2019
- Japansk kultur i svenskt översättningsperspektiv

UTBLICKAR

- ❖ Engelska
- ❖ Franska
- ❖ Spanska
- ❖ Tyska

Lingua är organ för
Språklärarnas
riksförbund

Le mariage de plaisir – Några nedslag i en roman av Tahar Ben Jelloun med fokus på dagens marockanska samhälle

Elisabeth Tegelberg

Tahar Ben Jelloun är den mest namnkunnige av dagens franskspråkiga författare av marockanskt ursprung. Han föddes 1944 i staden Fès och flyttade i tioårsåldern till Tanger där han fick sin skolutbildning på ett franskt gymnasium. Han har bedrivit universitetsstudier i såväl Marocko som Frankrike och har bl.a. skrivit en doktorsavhandling om marockanska gästarbetare i Frankrike och de problem som uppstår till följd av deras sociala situation. Författaren är idag bosatt i Frankrike men har fortfarande ett stort engagemang för sitt ursprungsland, dess traditioner och utveckling, teman som han har behandlat i flera av sina verk.

Ben Jelloun har skrivit ett stort antal böcker, många av dem översatta till svenska, och han fick 1987 Goncourt-priset för *La nuit sacrée* (*Den tjugosjunde natten*, 1989). Förutom romaner är han författare till essäer och kulturartiklar och har också översättningar från arabiska till franska på sin meritlista. Ben Jellouns mest uppmärksammade ”arvtagare” är idag Leïla Slimani (se *Lingua* # 3-2019), som även hon i bokform har behandlat aktuella problem i dagens Marocko, och de båda författarna har i olika sammanhang uttryckt ömsesidig uppskattning.

I denna artikel har jag samlat några av mina reflektioner över en av Ben Jellouns senare romaner, *Le mariage de plaisir* från 2016, som i dagsläget inte föreligger i svensk översättning. Man kan kortfattat säga att det är ett slags familjekronika från 1950-talet fram till idag, en ”avslöjande blick” på vissa traditioner i det marockanska samhället och en ”karta” över olika uttryck som rasismen där tar sig i det dagliga livet.

Inledningsvis några språkliga kommentarer med avseende på *Le mariage de plaisir*. Språket är påfallande enkelt, texten består till stor del av korta, okomplicerade meningar, och driver hela tiden läsaren framåt. Det är en bok som är mycket lätt att ta till sig, både språkligt och innehållsmässigt. Här följer ett smakprov:

En son for intérieur, Amir se demandait s'il allait un jour repartir à Fès. Quand il se remémorait les moments intimes passés avec l'épouse blanche, il avait envie de rire et de pleurer en même temps. Pourquoi, se demandait-il, nos femmes blanches sont-elles si timorées, si inhibées, si maladroites, si timides ? Ah, je sais, on fait l'amour pour procréer et non pour jouir d'un corps jusqu'à la folie. (sid. 98)

Romanens titel, och termen *Le mariage de plaisir*, syftar på det tillfälliga, tidsbegränsade äktenskap som en muslimsk, redan gift man lagligt kan ingå om han är borta hemifrån un-

der en längre period. Detta är en tradition som islam godkänner, ja till och med förordar, för att undvika att mannen under sin bortovaro från hemmet skall ta sin tillflykt till prostituerade och riskera att ådra sig och vidareföra sjukdomar. Första delen av boken handlar om ett sådant äktenskap och om de konsekvenser det kan medföra. Amir, som är affärsman i staden Fès, gift med Lalla Fatma och fyra barns far, beger sig regelbundet till Dakar för att köpa varor till sin verksamhet. Amir är en plikttrogen och skötsam man, rättrogen muslim, och därtill en ganska konflikträdd person. I Dakar ingår han, förvisad om att inte göra något som strider mot hans religion, ett *mariage de plaisir* med Nabou, en svart kvinna med stor integritet och stark sensualitet. Porträtten av Amir och Nabou, som är huvudpersoner i bokens första del, är nyanserade och väcker läsarens intresse både för personerna och traditionerna. Den stil som präglar denna första del har vissa poetiska drag och man finner också inslag av afrikansk naturmystik och lokalfärg.

Amir upptäcker sexualitetens möjligheter i sitt förhållande med Nabou, det blir ett slags erotiskt uppvaknande för honom, och han blir så förälskad i denna kvinna att han beslutar sig för att ta med henne till Fès och där göra henne till sin hustru nummer två (Koranen tillåter fyra fruar, påpekas det i boken). Läsaren får sedan ta del av både Amirs undfallenhet och hans första hustrus, Lalla Fatma, otyglade vrede och hämndlystnad när konkurrenten Nabou, föredömligt diskret och diplomatisk, flyttar in i deras hus. Kanske kan man som västerlänning frestas att tro att det är relativt problemfritt (om än bisarrt) att en man tar sig flera fruar, men det är i så fall en villfarelse som man snabbt tas ur i denna bok. Lalla Fatmas reaktion är våldsam, hennes vrede bedarrar aldrig och situationen ställs på sin spets när Nabou blir gravid och senare föder tvillingpojkar. Lalla Fatma tar till drastiska åtgärder

som förgiftningsförsök och ”trollkonster” för att avlägsna Nabou från hemmet. Man kan t.ex. konstatera hennes ursinne i följande passage, där hon riktar sig till Amir efter att ha fått vetskap om Nabous ankomst till Fès:

Tu as fait entrer dans cette maison le malheur, le péché et la discorde. Tu veux épouser une domestique, une Nègresse dont la couleur de peau trahit sa noirceur d'âme, mais a-t-elle une âme ? Je me le demande. Enfin, tu es décevant. Fais ce que tu veux, moi, je m'occuperai de l'éducation de mes enfants, je les tiendrai loin de cette chose malfaisante, malodorante. Tu n'es ni le premier ni le dernier à mettre en péril toute une famille à cause d'une Nègresse alliée de Satan. Dieu est grand ! (sid. 124-125)

Lalla Fatma upptas så till den grad av sin vrede, sin förödmjukelse och besvikelse att hon blir sjuk och hon uppmanas av sina föräldrar att acceptera situationen och förlika sig med den nya hustrun (vilket hon dock aldrig gör). På detta svarar hon gråtande – och visar samtidigt hur djupt rotade hennes stolthet, hennes rasism och hennes vidskepelse är:

Jamais, jamais de la vie je ne supporterai d'avoir été supplantée par une Nègresse, une étrangère sale qui ne sait même pas parler. Elle a ensorcelé mon mari, elle lui a jeté un sort et moi aussi je suis sa victime. Ce sont des gens sauvages qui nous détestent parce que Dieu nous a faits blancs et propres et eux sont des déchets de l'humanité. (sid. 130)

När det gäller Amirs och Lalla Fatmas äktenskap och Amirs syn på kärleken spelar traditionen och konvensansen en helt avgörande roll, inte kärlek eller förälskelse, vilket avspeglas väl i nedanstående passage. Kanske är det därför Amir drabbas av en helt oemotståndlig passion för den erotiskt utlevande Nabou, en passion som får honom att ta den stora "familjerisk" som det innebär att gifta sig med henne:

La tradition était parfaitement respectée. Rien ne devait contrevenir à cette organisation, établie depuis des siècles. Dans cette ville de Fès, renfermée sur elle-même, creuset de la civilisation arabo-andalouse, on ne plaisantait pas avec les convenances. Amir était le mari de Lalla Fatma. Lalla Fatma était sa femme. Ce lien ne souffrait aucune discussion. La preuve, ils ne s'étaient jamais disputés. Était-ce de l'amour pour autant, cette harmonie tranquille, cette répétition du même jusqu'à la mort ? Personne ne se serait permis de déranger cet ordre ancestral. Quant à l'amour, on le regardait dans les films égyptiens dégoulinants de clichés. [...] On n'exhibait pas ses faiblesses devant une femme. Être amoureux était considéré comme une faiblesse, une sorte d'anomalie. (sid. 49-50)

Efter Lalla Fatmas död lämnar Amir, Nabou och deras tvillingsöner Fès och slår sig ner i Tanger där Amirs bror är en framgångsrik affärsman. Karim, Amirs yngste son med Lalla Fatma, flyttar också med. Karim, som har ett intellektuellt funktionshinder, har en återkommande roll i romanen: han är i besittning av vissa "synska"

egenskaper, är mycket kärleksfull och står för det intuitiva, det goda, det "heliga". Man kan dessutom säga att städerna Fès, den traditionsbundna marockanska högstatusstaden, och Tanger, den sjudande internationella hamnstaden, spelar ett slags roller som "motpoler" i denna roman – det är ju för övrigt de två städer där författaren tillbringade sina uppväxtår. Religion, vidskepelse och korruptionen i det marockanska samhället har också sin givna plats och genomsyrar, mer eller mindre, berättelsen. Men huvudtemat i bokens andra del är rasismen, konkretiserad genom olika episoder. Amirs och Nabous tvillingsöner, Hassan och Houcine, föds med olika hudfärg, Hassan svart och Houcine vit. Vi får genom Hassan ta del av de kränkningar han utsätts för på grund av sin hudfärg och de fördomar som är knutna till denna och som återfinns i alla samhällslager. Den viktigaste personen i denna del är emellertid, Salim, Hassans son, som också han är svart. Salim upplever diskriminering och misstroende alltifrån myndigheterna till de personer som omger honom i vardagen och han blir slutligen skjuten till döds av polisen, som snabbt försöker skyla över sitt misstag. Handlingen i denna andra del går snabbt framåt och man får ibland intrycket att det snarare är fråga om att illustrera idéer och synsätt – t.ex. i fråga om villkoren för de migranter som tar sig från det subsahariska Afrika till Marocko med förhoppningen om att nå Europa – än en genomarbetad gestaltning.

En av Tahar Ben Jellouns "teser" i boken, och som han även har vidareutvecklat i intervjuer, är att rasism är vanligt förekommande i Marocko, på samma sätt som rasism är vanligt förekommande i andra länder. Det finns ett relativt stort inslag av svarta personer i Marocko, dels ättlingarna till de slavar som fördes till landet på 1800-talet, dels de ovan nämnda subsahariska migranter som idag uppehåller sig i landet i väntan på att kunna komma vidare till Europa. Båda dessa grupper behandlas nedlåtande i så-

väl ord som handling och av såväl den arabiska befolkningen som myndigheterna. Detta illustreras tydligt genom de olika bemötanden som ges tvillingarna Hassan och Houcine och genom de händelser som inträffar i Salims korta liv. De svarta är offer för sin hudfärg, deras hudfärg blir deras identitet och den påverkar deras existens i stort som i smått. Hassan och hans son Salim upptäcker båda gradvis det enorma handikapp, den förlamande maktlöshet som det innebär att vara svart, genom de ständigt återkommande förödmjukelserna, de verbala kränkningarna och även det fysiska våldet. I boken etableras också ett samband mellan den koloniala rasism som befolkningen i Marocko tidigare var utsatt för och dagens rasism som de själva utsätter de svarta för – den senare har accentuerats genom de afrikanska migranternas närvaro i landet:

Tant de racisme, tant de bêtise trouvaient leur justification dans une supposée supériorité des Arabes sur les Africains, vieux réflexe hérité des comportements coloniaux. Ce racisme, présent depuis la nuit des temps, dans toutes les couches sociales marocaines, avait éclaté au grand jour au tournant des années 2000 avec l'arrivée de plus en plus régulière des migrants qui tentaient de traverser le détroit de Gibraltar. (sid. 201)

Rasens genomgripande betydelse i livets alla sammanhang (och rasismens gåta), förbannelse för vissa och räddning för andra, sammanfattas i en av bokens avslutande meningar:

Son crime, Hassan le portait non sur le visage mais sur tout le corps. Il était noir, et il était puni pour l'inconvénient d'être né ainsi. Ce n'était pourtant ni une tare ni une erreur. C'était humain, tout simplement. Il faudra un jour qu'on sache pourquoi la couleur d'une peau détermine à ce point le destin des hommes, pourquoi elle sauve certains, tandis qu'elle envoie d'autres directement en enfer. (sid. 263-264)

Ben Jelloun framför således i *Le mariage de plaisir* en mycket tydlig och skarp kritik av rasismen i dagens Marocko. Han säger själv i en intervju att han i boken försöker fånga livet i alla dess aspekter och att det där ingår att skriva om oegentligheter och motsägelser i samhället. En författare måste ibland påtala saker som stör, det är hans roll. Man kan inte förtiga rasismen, den är en existerande realitet, och om man som författare försöker dölja den är man inte en författare värd namnet, understryker Ben Jelloun. Även andra avarter, sociala och ekonomiska, berörs i boken. Saknar man pengar och kontakter är ens öde beseglat och fattigdomens konsekvenser är kännbara på alla plan – den är, skulle man kunna säga, en variant av den stigmatisering och den maktlöshet som rasismens offer har att leva med.

* * *

Tahar Ben Jelloun har i ett antal av sina böcker givit Marocko en plats i den samtida frankofona litteraturen och sina läsare en möjlighet att få en inblick i olika marockanska kulturyttringar förr och nu. Romanen *Le mariage de plaisir* erbjuder läsaren nya insikter i fråga om vissa av landets traditioner, liksom deras bakgrund, och man får ta del av en berättelse om hur rasistiska reflexer och uttryck är lika närvarande i det marockanska samhället som på andra platser. Författaren har skrivit en angelägen roman om sitt första hemland, en roman som inte väjer för obehagliga sanningar eller för att blottlägga klandervärda handlingar och beteenden.

ELISABETH TEGELBERG
är redaktör för *Lingua*.

